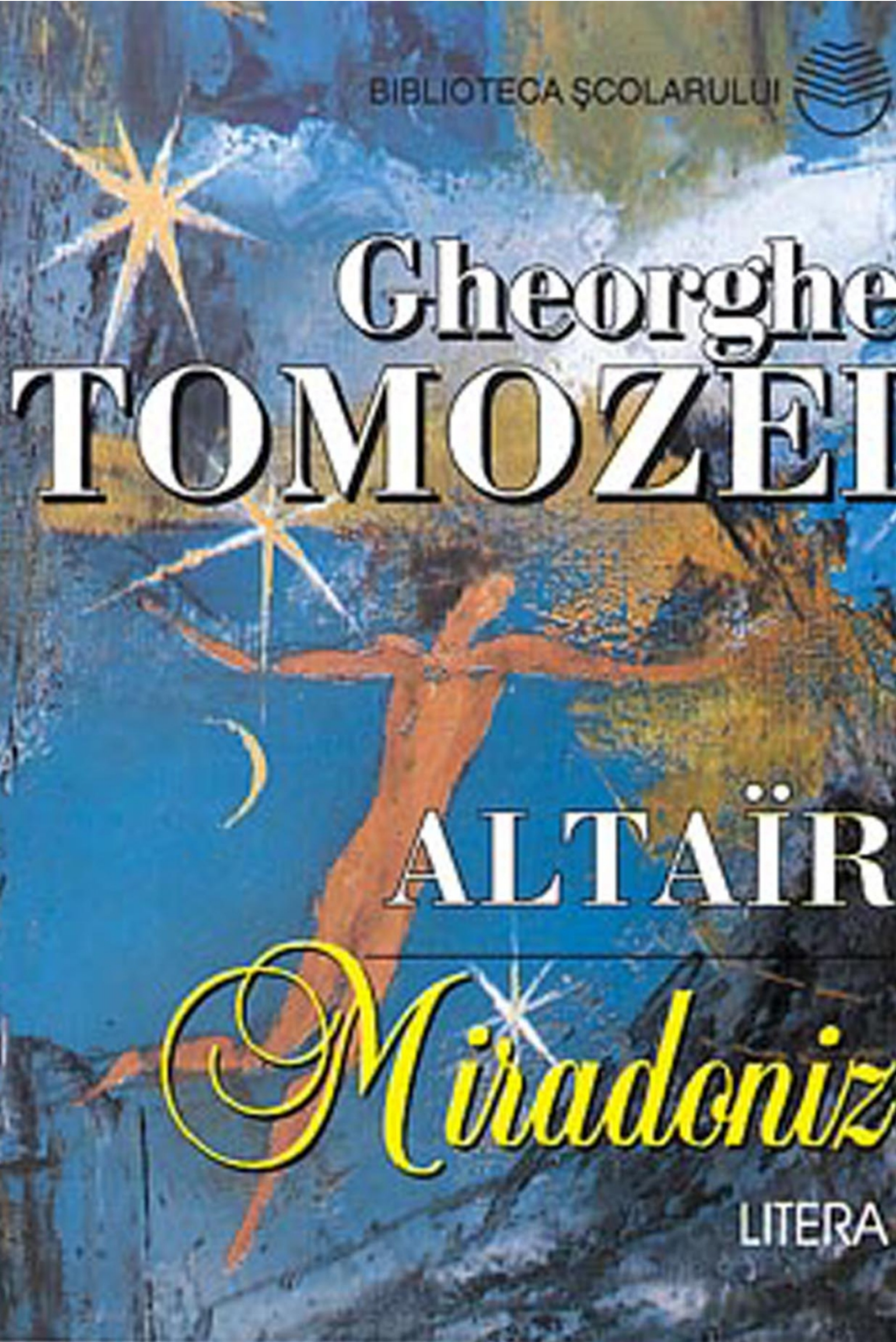

BIBLIOTECA ȘCOLARULUI
Gheorghe
TOMOZEI
ALTAÏR
Miradoniz
LITERA

biblioteca școlarului

Gheorghe
TOMOZEI

ALTAÏR
poezii

MIRADONIZ
Copilăria şi tinereţea lui Eminescu

Litera
INTERNAŢIONAL
BUCUREŞTI — CHIŞINĂU

REFERINŢE CRITICE

În configuraţia generaţiei tinere (din deceniile cinci-şaşe — *n. red.*), poetul Gheorghe Tomozei ocupă un loc aparte. Extrem de laborios, nedând însă niciodată această senzaţie, autor a zece cărţi de poezie, iată-l acum însumându-şi selectiv activitatea tipărită pe întinsul a mai bine de un deceniu de susţinută şi inefabilă poezie. [...] Parcurg "Altaïr" şi am impresia că aici opţiunea nu este pentru limbaj şi pentru încercarea de a-i depăşi media curentă, statistic constituită, ci mai degrabă ponderea înclină către avatariile sentimentului şi lumii lui, nealienate de ins.

Spuneam că Gheorghe Tomozei ocupă un loc aparte în generaţia sa. Într-adevăr, cred că nimeni ca el nu poate crea atmosferă, cu o economie de mijloace mai mare; şi nu e vorba de un sprijin în efectul lingvistic (în cazul acestei poezii, strict uzual), ci de unul în ordonarea obiectelor, prin evocare, învestite cu sentiment. [...]

Materia propriu-zisă a cărţii, însă, îşi propune cu totul altceva, să alcătuiască o monografie a atmosferelor de dragoste, în dimensiunile curente ale realului, refuzându-şi divagaţia fantezistă (care de fapt şi suprimă atmosfera) şi infiltraţia tezelor, sau a oricărei forme de dogmatism ori de idei preconcepute. Singura receptivitate faţă de tonul unui manierism, dar nu faţă de tonul unui manierism în genere, ci faţă de câteva din ipostazele manierismului folosite ca obiect în parte cu funcţia de declanşator de cutare sau cutare tip de atmosferă evocată. Nu este vorba şi nici nu poate să fie vorba de mulare, Gheorghe Tomozei este un poet profund original, versurile lui putând fi recunoscute imediat de către cititorul pe poezie, în orice context; e vorba de un mod special de a recepta culoarea locală a unei atmosfere, nu prin lexicul static, ci prin grupuri de lexic static, folosite în parte ca unitate lingvistică. Astfel într-o "Villonescă" (poem de dată recentă) poetul receptează un întreg ton villonesc, pentru a-l folosi ca pe o unitate dintr-o frază al cărui înţeles este raportul dintre eu şi atmosfera obiectivă dată, iar nu atmosfera în sine. La fel şi tonul dintr-un poem scris în adolescenţă "Crama mânăstirească", unde raportul dintre el şi atmosferă are aceleaşi

coordonate, eul rămânând invariabil, atmosfera însă fiind schimbată, ca dealtfel în aproape toate poemele antologate în carte. Iată spre edificare o strofă din primul poem citat: “Culori borţoase, deşucheate —/ (din frunză cursă şi rachiu) —/ alb îl purta în trup pe verde,/ roşu mişca-n portocaliu” şi o strofă din a doua poezie citată: “Părinte, vinu-i beat de mirodenii,/ dar cum n-alungi cu braţul ori cu plânsul/ şi cu monarhiceştile smerenii,/ atâţi diavoli câţi se zbat într-însul?”./ Deşi sunt zece ani între datele la care au fost scrise cele două poeme, deşi sensurile lor sunt diferite, surprinde strania lor unitate inefabilă, care le face imediat recognoscibile ca fiind ale lui Tomozei.

Un alt procedeu estetic original şi pregnant în lirica lui Tomozei mi se pare a fi cel al falsei descripţii, sau mai bine zis al descrierii indirecte, notificând o atmosferă mirifică, descinzând nu din divagaţie ci din real.

Este evident că percepţia vegetalului, intimizarea lui prin încadrarea în domestic, nu vizează aici vegetalul şi nici domesticul; că descripţia urmăreşte un alt sens, prin compensaţie, — anatomia unei atmosfere de singurătate realizată aluziv prin luxuriant şi mirific. Acestea sunt însă procedeele (şi eu am numit numai două dintre ele).

“Altaïr” aşa cum ne-o înfăţişează Gheorghe Tomozei este o stea interioară iluminând puternic şi tandru un cer interior, a cărui atmosferă persistă îndelung în memorie, după ce ochiul a isprăvit de citit scrisul elegant şi cavaleresc al poetului. [...]

Din cele “Patruzeci şi şase de poezii de dragoste” ale lui Gheorghe Tomozei, de fapt patruzeci şi şase de ipostaze ale timpului liric, ipostaza matrice mi se pare a fi în poemul “Cădere de la trapez”. Acest poem, mutând continuu în viteză ameţitoare un simbol (al purităţii şi visului liric neîmplinit) pe verticala unui timp încrustat cu cele patru mari vârste, ca o coloană care-şi începe copilăria aerian şi sfârşeşte bătrâneţea în impactul dur, cu pământul, lasă valenţe perpetuu deschise fanteziei, creează un câmp magnetic în care orice obiect poetic este atras şi fixat pe o orbită nevăzută dar prestabilită. [...] "Patruzeci şi şase poezii de dragoste” sunt de fapt un singur poem despre creşterea şi descreşterea timpului liric, un frumos vas de porţelan de Sèvre, conţinând o băutură alchimică fierbinte şi aromată.[...]

“La lumina zăpezii” e cartea împlinirii unui poet, dar nu numai a

lui, ci şi a poeziei noastre de azi. Har decantat ca boaba de strugure în vin, viţa de om îşi semnifică esenţa, omenia. Omenia, iată mesajul sublim şi nuanţat, emoţia spaţiului poetic naţional cu care Gheorghe Tomozei se contopeşte într-o afluenţă şi plină de suflet unicitate. Scriind despre un poet adevărat şi drag, simt cum mi se transformă-n cuvinte cerneala, şi vâna în vers.

Poezia lui Gheorghe Tomozei are, în sinea ei inefabilă, farmecul aparte al sensibilităţii româneşti. Tradiţional până la mit şi în acelaşi timp modern până la ultima inflexiune subtilă a limbii, versul tomozeian topeşte într-o fiertură vrăjitorească spiritualitatea bizantină şi cea a vechilor balade păstoreşti, carpatine. Talentul nativ al poetului, cu o antenă de marţian, înregistrează pulsul atât de concret şi de nepipăit totuşi al sentimentelor fundamentale. Lumea lui este lumea schimbării de voce a copilului devenind adolescent. Frumuseţea este a sosirii iar nu a plecării. Culoarea e aceea a "no man' s land"-ului dintre verdele şi violetul curcubeului irizat de după ploaie. De aici şi mirajul de "conte de fйe" al viziunilor şi castelele de cleştar ale melancoliei din interiorul cuvintelor murmurate.

Creator de paradisuri visătoare, Gheorghe Tomozei revigorează transparenţa verbului, a acelui fulger iscat din sintagma naturală a insului poetic.

Şi totuşi e ceva care scapă descrierii oricât de atentă şi adecvată ar fi aceasta, şi mă refer în primul rând la fenomenul concret de natură metalingvistică, la cele mai bune poeme ale lui Tomozei, de acel timbru de neconfundat al lor, de neconfundat dar şi cu neputinţă de reprodus altfel decât în reproducerea lui genetică.

Acest mare poet, uneori, recunoscut ca atare, alteori contestat de critica literară abundentă, care s-a ocupat de opera lui în preajma vârstei de 40 de ani, se află după opinia noastră într-o culminaţie creatoare, într-o majoră aşezare a stilului său atât de personal şi de impersonal totodată.

Din aceste câteva poeme traduse în placheta de faţă cititorul îşi poate face o idee de universul inedit al unei poezii despre care am convingerea că se va vorbi din ce în ce mai mult timp.

Nichita STĂNESCU

Fără a fi act de mimetism sau pastişă, poezia sa din primele volume îşi găseşte originalitatea în multiple asimilări care convin unei structuri individuale, dar care constituie şi atmosfera poetică generală a unei epoci [...]. *Altanr* (1968) este deja un volum retrospectiv: poetul apare drept un fantezist moderat, impresionist şi fără aplicaţie pentru explorarea profunzimilor, dar destul de dotat muzical pentru a ilustra excelent modul romanţios de existenţă a sentimentelor, îndeosebi erotice. Autobiografia îşi găseşte locul cuvenit, ca şi părerile versificate asupra unor probleme generale, sau ocaziile lirice curente. Idilizarea feerică a realităţii se face cu aceleaşi procedee cu care-şi execută visurile planetare stilizate. Sunt cultivate cu mici licenţe sau revolte metrice specii clasice: oda, imnul, madrigalul, poemul într-un vers ş. a. Ingeniul şi agilitatea profesională, nonşalanţa ironică şi bunătatea sufletească se perpetuează în volumele următoare: *Suav anapoda* (1969), *Poezii de dragoste* (1970), *Misterul clepsidrei* (1971), *Atlantis* (1971), *Tanit* (1972), *La lumina zăpezii* (1974), *Gloria ierbii* (1975) şi în selecţia *Maşinării romantice* (1973). O noutate este *Negru Vodă* (1974) unde anecdotica istorică — legendă şi document — e pretextul unei ilustrări a balcanismului ca pitoresc, arhaic, uşor umoristic în seriozitatea lui negurosnaivă. În acelaşi sens, *Cronica lui Stavrinos* (1975) e o adaptare în versuri a cunoscutului text despre Mihai Viteazul.

Marian POPA

Prin rafinament, seninătate şi echilibru interior poezia lui Gheorghe Tomozei continuă solida tradiţie a liricii arcadice, ale cărei începuturi sunt fixate memorabil încă de Văcăreşti şi Costache Conachi. Nici viziunile tenebroase şi nici acelea extatice nu intră în perimetrul percepţiei sale, decât, cel mult, ca elemente de stil. Orgoliul vocaţiei artistice, conştiinţa unui privilegiu al frumosului tradusă în virtuozitate artizanală, năzuinţa "aristocratică" sunt pretutindeni evidente, deşi fără ardoarea de tip macedonskian; flacăra sublimă ia forma caracteristică a luminozităţii, avântul este convertit în măsură, în subtilitate, în migăloasa artă de bijutier cu care sunt lucrate cuvintele, în visătoria calculată, când melancolică şi când cenzurată cu discretă ironie. Uşurinţa

de a versifica merge până la improvizaţie şi este înnobilată de dobândirea unui stil; materialul lexical este triat cu grijă de colecţionar şi trecut apoi, cu voluptate, prin savante probe; asemenea poeţi întreţin îndeobşte un cult statornic al Poeziei, lirismul lor fiind o formă de integrare într-un ritual. Debutând foarte tânăr, Gheorghe Tomozei are încă de la începuturi conştiinţa ceremonialului poetic şi trăsătura cea mai profundă a personalităţii sale literare este dată de o "estetizare" spontană a senzaţiilor, a sentimentelor, a viziunii. Totul este privit ca fapt de artă, existenţa însăşi este o experienţă estetică şi se desfăşoară într-un stil precizat. Nedesăvârşitul, haoticul, inexpresivitatea sunt nu respinse, ci necunoscute: poetul trăieşte în armonioasa lume a artei. Fără a fi un inovator, fără a şoca prin elemente de ordin exterior sau prin bruscheţe acrobatică în evoluţia sa literară, foarte unitară şi echilibrată dealtfel, Gheorghe Tomozei a "asimilat" diverse influenţe, mai vechi sau contemporane, exprimându-se de fiecare dată pe sine. El şi-a făcut din poezie o stare de sensibilitate şi un climat spiritual. Delicat, graţios şi elegiac, el este prin natura ceremonialului desfăşurat în jurul unui obiect ce rămâne indiferent în fond [...]. Toată emoţia vine din plăcerea de a construi poetic şi în volumul său de debut Gheorghe Tomozei îşi publicase câteva preţioase "poeme într-un vers"[...]. Caracteristică pentru poet este această voluptate a compunerii, capabilă, ea, să producă anume dispoziţii sufleteşti; luarea în posesiune a unor teme, simboluri, motive, chiar a elementelor de limbaj şi a tehnicilor din opera altora reprezintă nu o imitaţie ci un act de preluctare prin care împrumuturile îşi pierd semnificaţia originară, căpătând un sens nou. Nu "arghezianism" tebuie văzut, de exemplu, într-un poem de început, ci folosirea conştientă a unui stil [...]. Este vorba de folosirea unor maniere, cu premeditare; poezia lui Gheorghe Tomozei este de inspiraţie cultă şi porneşte întotdeauna de la un "model", mai îndepărtat sau mai apropiat, uşor recognoscibil, dar numai literal. Fiindcă spiritul e altul, unitar în ciuda tuturor diferenţelor de stil: un joc al intelectului şi al imaginaţiei, o contemplaţie sensibilizată a formelor întrebuinţate, privite ca abstracţiuni ce sunt însufleţite prin preluare. Iar aceasta întotdeauna e artistă; chiar şi în jurnalistică Gheorghe Tomozei este un autor de "filigrane", cele mai diverse "fapte diverse" fiind prinse în montura fină a

unei construcţii poetice. În poeziile de dragoste nu e cântată iubirea, ci se desfăşoară un protocol al eroticii, insistându-se asupra momentelor iniţiale şi finale [...]; interesează convenţia, spectacolul, ceremonia. Gestul, atitudinea, nuanţa sunt precumpănitoare; sentimentele sunt declanşate, nu declanşează. Masa poetului devine, firesc, "bucătăria templului", este tot un prilej de oficiere [...]. Gheorghe Tomozei a dat, în acest stil curtean şi ceremonios, poeme de o mare frumuseţe, cărturăreşti, rafinate, de o ironie tandră şi melancolică, închinate fie unui "Bizanţ helenizat", fie evocării bogat ornamentate a unor figuri şi momente istorice. Pretutindeni originalitatea provine din preţuirea mai mult a imaginii decât a aceea ce ea reprezintă, din tăierea senzuală într-o închipuire populară de artificialităţi, din lipsa de constrângere, tipică visătoarei moliciuni, cu care sunt aduse ideile poetice în spaţiul emoţiei [...]. Nu lipseşte plăcerea combinaţiilor onomastice [...]. Poezia mai recentă a lui Gheorghe Tomozei compune imaginea unui Levant livresc, amestec de culori, de nume, de referinţe, de sonorităţi, miraculos ieşite din "maşinăriile romantice" mânuite de poet, mare maestru al combinaţiilor strălucitoare de cuvinte [...].

Mircea IORGULESCU

A tipărit până acum peste 30 de volume fără să-şi schimbe prea mult stilul poetic. Sentimental şi patetic la început, stilul devine mai târziu ironic şi livresc, fără a pierde substratul de sentimentalitate şi reverie. Este un caligraf fin, cum au observat toţi comentatorii lui, preţuitor de forme vechi, un liric de tip alexandrin, şi este de mirare că n-a compus până acum un palindrom. A încercat, în schimb, celelalte forme poetice de performanţă, de la romanţă la sonet, de la haiku şi poemul într-un vers la poemul epic şi tratatul în stil (fals) didactic cu subiecte care, iarăşi, variază de la Istorie şi Divinitate la fluturi.

Evoluţia lui Gh. Tomozei în cadrul generaţiei sale este asemănătoare, până la un punct, cu aceea a lui Florin Mugur. Scutieri ai lui Labiş şi formaţi într-o anumită mentalitate literară (aceea care cultivă poezia evenimentului şi respinge programatic modernitatea), ei au prins cu greu cadenţa impusă de noul eşalon al generaţiei, afirmat după 1960. Alt timp, alte modele lirice, alt stil de a gândi şi de a face poezie. Florin

Mugur şi alţii au părăsit vechea formulă şi au inventat alta mai apropiată de natura lor lirică şi de spiritul generaţiei (în noua ei configurare), Gh. Tomozei s-a adaptat cu dificultate şi a rămas, în esenţă, un singuratic. Prietenia de mai târziu cu Nichita Stănescu nu i-a modificat prea mult stilul poetic, deşi unele schimbări (îndeosebi în *Ierbar de nervi*, 1978, cartea lui cea mai bună) se văd: o intimizare, în primul rând, a subiectului liric, o eliminare a epicului şi o reducere a elementului demonstrativ.

Poetul [...] are şi o rodnică activitate publicistică. A redactat, la început, revista "Argeş" şi a iniţiat mai multe scrieri cu caracter memorialistic, între ele una despre Labiş şi alta, colectivă, dedicată amintirii lui Nichita Stănescu.[...] Tradiţionalismul se vede de la început, mitul apare mai greu şi rămâne de regulă în stadiul de referinţă poetică, iar modernitatea este o chestiune ce trebuie dovedită. Un semn al ei ar putea fi preocuparea pentru expresie (jocuri verbale, muzicalitate, corespondenţe subtile, limbaj încărcat de vocabular vechi, pe scurt; un estetism al caligrafiei, caracteristică, adevărat, pentru o parte a poeziei moderne româneşti (Adrian Maniu este un exemplu).

În afară de discuţie este priceperea tehnică a lui Gheorghe Tomozei. Primele poeme (*Pasărea albastră*, 1957) sunt în stilul Labiş: tumultul atins al copilăriei, mătasea ierbii, nopţile de taină şi ivirea cerbilor sub ploi de stele, poezie anecdotică [...], evocări sentimentale şi pastorale în stil Bolintineanu [...], în fine, meditaţii mai ingenioase în tradiţia preromantică a poeziei ruinelor [...].

Nota epică este dominantă, puţine versuri evadează într-o expresie mai concentrată şi mai detaşată de eveniment [...]. Gheorghe Tomozei evită confesiunea directă şi, când introduce un element biografic în poem, e vorba întotdeauna de o biografie a generaţiei sau de biografia universală a poetului. Abia mai târziu (În *Ierbar de nervi* şi *Amintiri despre mine*) renunţă la acest "lirism în travesti", cum îl numeşte N. Manolescu, şi introduce în poem biografia vieţii interioare. O face, totuşi, cu discreţie şi, când trece criza existenţială, poetul revine la himerele lui. În primele cărţi (*Steaua polară*, 1960; *Vârsta sărutului*, 1963; *Noapte de echinox*, 1964 etc.) el poetizează universul din afară şi se ascunde după marile simboluri lirice luate din cărţi. Tot ce i se întâmplă e de

natură poetică şi antrenează o stare poetică a eului: "dimineaţa şi-a prăbuşit în mine cupolele", "rădvanul toamnei se zărea departe, /după himera clăilor de fân", "grădini aeriene se dărâmă", "în miezul fructelor se face seară" etc. Unele notaţii amintesc de parnasienii noştri corupţi de corespondenţele simboliste.[...] Descoperim în versurile acestea fluente, nostalgice, desenate cu grijă, ecouri din modernul Arghezi. "Ora năruită-n văzduhuri" trimite la psalmii din *Cuvinte potrivite*, dar imaginaţia lui Gheorghe Tomozei, interesată de spectacolul liric al cosmosului, continuă să urmeze modelele romantice cunoscute. Ora năruită în ceruri participă la un mare festival al prăbuşirii şi ascensiunii stelelor.[...]

Poemele următoare merg în aceeaşi direcţie. Gheorghe Tomozei îşi construieşte o mică mitologie lirică pe care o amplifică de la volum la volum ca bulgărele de zăpadă care se rostogoleşte: el are o iubită numită Septembrie, e "înhăitat cu fluturi", versul lui e "abator de miresme", timpul curge din cochilii sparte, lumina e o "ţiitoare divină", melancolia pătrunde în spirit şi poetul are atunci sentimentul că a sosit prea târziu în lume (ecou din Musset?) şi "toate versurile care se vor mai scrie pe lume /s-au scris/ scriem numai versurile altora". Gh. Tomozei continuă acum să scrie şi, jumătate prefăcut, jumătate galant şi sentimental, dăruieşte iubitei prima lună a toamnei. Însă stilul curtenitor s-a modificat într-o oarecare măsură. Romanţa caută împerecheri noi de cuvinte şi metafore suav anapoda, ca să-l parafrazez pe poet [...]. Modificările limbajului trebuie puse în relaţie cu noul curs pe care îl luase poezia românească după 1960 prin efortul, îndeosebi, al generaţiei lui Gh. Tomozei.[...] Tomozei, cum am precizat deja, continua linia neoromantică, dar sunt câteva accente noi în versurile de după 1964 [...]. Când vorbeşte, de pildă, de un "irod al cuvintelor", de o fată "tăvălită-n sudori de înger" sau de un "os de genunchi, al luminii", "os de miresme", fantezia lui lirică este mai aproape de imagismul lui Nichita Stănescu decât de acela al lui Labis. În fapt, versurile lui Gh. Tomozei se deschid după 1965 (când îi apare un volum de *Poezii*, urmat în 1967 de *Patruzeci şi şase poezii de dragoste*, în 1969 de *Suav anapoda* şi, după alte culegeri, de *Gloria ierbii*, 1975) spre o poezie de tip ludic, în care intră şi o culoare istorică (evocarea Bucureştiului din timpul beizadelelor). [...]

Este greu a cuprinde şi a ordona critic toate temele acestui “trezorier al toamnei” şi neobosit “atlet al crinilor”. Galant şi ironic, el trece uşor de la una la alta şi multe poeme, lucrate cu pricepere, vorbesc de naturile cunoscute (Manole), de domnişori şi cărturari din trecut sau despre destinul poemului în lume (un subiect ce-i stă la suflet lui Gh. Tomozei). Nota acestor versuri este de regulă tragi-humorescă. În *Ierbar de nervi* (1978), *Amintiri despre mine* (1980) şi poemele din ultima vreme, ludicul, stampa de epocă, micul poem sentimental sunt concurate de o poezie provocată, într-un chip mai direct, de “fermenţii melancoliei”. Un fapt existenţial tragic se interpune, ca un geam, între obiectul poeziei şi subiectul care-l gândeşte şi-l trece pe hârtie.[...] O altă mitologie e pe cale să se instaureze în poemele, în continuare, bine desenate: aceea a neliniştii. [...] Gheorghe Tomozei rămâne, de bună seamă, ceea ce era şi până acum (caligraful nebun de forme, condotierul vocabulelor, “bătrânul agricultor de himere”, “hoţul de ninsori”, “un bulgăr de tină alexandrină“), dar poezia lui începe să dea târcoale şi altor semne, mai neliniştitoare.[...] Caligraful bizantin îşi continuă călătoria desenând ninsorile şi melancoliile, himerele. Multe se impun prin fineţea liniilor şi încăpăţânata, inepuizabila credinţă în puterea poeziei de a sublima totul şi de a dăinui. Căci Tomozei continuă să scrie cu fervoare deşi a făcut “bătături pe nervi” de atâtea sonete. [...]

Miniaturistul Gheorghe Tomozei continuă, în generaţia lui, prestigiul poetului tradiţional specialist în inefabile.

Eugen SIMION

Titlul acesta fericit: *Suav anapoda*, ne conduce în poezia lui Tomozei [...] cu şiretenie, prevenitor, cu jumătate gest poetic, spre un însolit *făcut* niţel, cu graţie, cu puţină şovăială, fără îndrăzneala definitivă şi riscată, ades fără acoperire, găsită la alţii, unde enormul sună a gol, precum cazanele Infernului. Câtă vreme acest bacovian timid stă în banca lui, pompând din interiorul său delicat melancolii pustiitoare, cu decenţă, versul păstrează o nobleţe fără cusur [...]. Versul e nobil, echilibrat, are conţinut, dacă vrem ca poezia să fie şi a stărilor nu numai a cuvintelor.[...] Într-o poezie (*Măr dulce*) efectele cele mai frumoase sunt scoase prin mijloace simple, fără eforturi moderniste ca în alte locuri

[...].

E un mic colind realizat cu o gingăşie care atinge zonele cele mai fertile ale poeziei. Dealtfel Tomozei ştie să folosească stările limită şi legendele atroce pentru a realiza, ca în *Dintr-un război*, tablouri halucinante [...]. Altădată, schiţa poemului are un tuş chinezesc, sfumatura inegalabilă a hârtiei de mătase pe care sunt incrustate peisaje cu o peniţă din mustăţi de peşte [...]. E o disperare decentă în toate aceste versuri cărora li s-a pus căluş, pereţii asudă de disperare, dar nimeni nu strigă, se suferă tacit în acest halou de tăcere care e universul poetic al lui Tomozei. *Hanul copiilor* pare răspunsul în vers la acele admirabile miniaturi muzicale cunoscute sub numele de *Colţul copiilor* [...].

Nu e acelaşi sunet delicat debussyan din *Jimbo's Lullaby* sau din SЙrЙnade a la poupИe? Arhitectura sonoră a versului mă farmecă şi l-aş sfătui pe Tomozei să întârzie în acest teritoriu familiar în care generozitatea lui trădată de cele ce scrie ar face minuni. Finalul poemului mă îndreptăţeşte la aceasta: Şi ninge /din cer cu puii paserei flaminge,/ ninge cu icusari şi cu carboave. //Hanul se trage-n lut, fereşti se sting/ şi-oglinzile lui/ Niciodată ning.../ Ecoul bacovian, bine filtrat, răzbate şi în splendidul poem *Dintr-un septemvre* [...].

[...] Dar impresia generală lăsată de volumul *Suav anapoda* e bună. Iată ceva din *Vin diligenţe,* unde spiritul şoltic al poetului găseşte frumoase rezonanţe [...]. Frumos este şi poemul care dă titlul volumului, unde aiureala aparentă a versului, lejeritatea lui nu mai supără [...] dar pe Tomozei îl prefer în poemele în care *sângele* său dă *pe dinafară moartea*, unde tristeţea sa funciară ştie să scoată accente sublime...

*

Există la Tomozei, încă de la debut, o acurateţe care totdeauna mi-a plăcut, o sinceritate încântată în faţa vieţii şi a actelor sale fundamentale, cuceritoare. Cochetând cu *nichitismele* din când în când, furat de tentaţiile modernismului de ultimă oră, poetul rezistă totuşi şi rămâne într-un univers al său, pur şi strigând de limpezime. Ici, colo ecouri din Sorescu (*O viaţă* sau Ion Gheorghe (*La feminin*) şi chiar Emil Botta (*Teatru*), bine ingurgitaţi. Liniile directoare în lirica lui Tomozei ar fi ale unei infantilităţi extraordinare ca expresie, capabile de mari efecte, ca în *Cina cea de taină a copiilor* [...]. Aici parabola infantilă

spune mai multe decât ar vrea unii să se înţeleagă şi cea de-a doua direcţie, aceea a unui balcanism târziu, mimând un grai vetust, dar, vai, atât de frumos [...]. Paleta extraordinară a poetului, lăsând la o parte caracterul omagial al poemului, poate să strălucească în versuri deosebite. Lucrul e evident şi în alte locuri, cum ar fi în *Frica* [...]. O undă argheziană face ligamentele spre *Pajerele* marelui Mateiu (vezi Boierul, căruia Arghezi îi este tributar, sau *Trântorul*, sau *Anonimus* [...].

Această literatură de incertitudine geografică şi spirituală, de caleidoscop, de magie a cuvântului în sine (în care excelează oarecum Dimov) este ilustrată la Tomozei şi de faimosul poem *Coloniale* [...].

Frumoase sunt şi poemele *Halucinare* şi *Maşinării romantice* sau *Postumul*. Iată un catren excepţional din *Sfârşit de roman*: Se frânge pâinea cinei. O frică /geruie podelele peste care treci /şi geamul portretelor se despică/ sub amintiri fluide şi reci. Sau această terţină din *Întoarcere într-un vers întrerupt*: În călimara mea /greierii/ îşi fac cimitir elefanţesc. Sau finalul altui poem: Ca lacrima târând în ea datina / ce naşte plânsul/ ca faraon întrînsul...

În totalitate, volumul *Misterul clepsidrei* al lui Tomozei promite foarte mult. Poetul se apropie vizibil de marile nume ale liricii noastre actuale, în care nu bătrânii fac cele mai strălucite exemple, cât cei mai tineri...

Dacă printr-o mişcare îndrăzneaţă l-am încorpora pe Arghezi cu unele poezii şi, mai ales, cu poezia sa scurtă în capitolul *Balcanici*, Tomozei, care descinde şi el pe acest tărâm pestriţ şi încântător, şi-ar găsi aici locul foarte bine. Dovezi suplimentare? Iată două poeme, dacă nu trei, în care cel mai actual balcanic, Ion Gheorghe, poate fi recunoscut cu uşurinţă [...] sau un fragment din *Aventura* [...] sau *Apocalipticul iarmaroc* [...].

Tot ce era numai gracil în Gheorghe Tomozei, tot ceea ce cânta pe o subţire coardă de mătase capătă în volumul *La lumina zăpezii* rezonanţe grave. Gavota graţioasă devine somptuoasă melodie, încărcată de esenţe, de un regret mov. Cuvintele s-au căptuşit cu metale, sunetele nu mai sunt numai turburătoare, ele dor, ceva ameţitor a devenit ceva primejdios. Melancolia pe care mi-o imaginez ca pe o tânără Doamnă trecând cu o trenă de frunze brumate de lacrimi dinspre Nicăieri spre Niciunde,

cu o faţă palidă şi fără contur, numai un surâs în care compasiunea se luptă cu veselia tristă, domneşte peste poezia acestui prerafaelit poet. [...] *Bătrânii* mi se pare un poem remarcabil, vădind un meşteşug poetic de prima mână [...]. În *Întoarcerea lui Constantin Vodă* recunoaştem accente barbiene [...]. E la Tomozei un rabelaisianism celest, o foame cenzurată, în transcendent, ca în acest vers: *şi intrăm în hanul podit cu vin, cu burţile pline de flori,* ceea ce-i sublim. Pe genul scurt poetul excelează, ca un geniu al sinteticului: Trec cu buzele /peste numele tău, ca pe şira spinării/ a unei frunze (*Gest*) care mi se pare o transcriere în vers a lui Chopin. Iată pe aceeaşi linie şi *Datina*: Cuvintele mor /cu litere deschise/. Le zidesc într-o criptă /şi le aşez la creştet/ irişii frunzelor/ pe care sunt zgârâiate /nervurile roşii/ ale insomniei. Adun, de ici şi de colo, briliantele risipite prin poeme: Undeva zice: *cine se cheltuie în frig*, care-mi aminteşte de Rilke, dar e frumos. În alt loc există un *fraged metal* şi o *lacrimă frânge fierăriile delicare ale ninsorii*. Mai încolo: *seara se bea o ceaşcă cu zăpadă* ceea ce este o sublimă subtilizare a unui ceai incolor până la nefiinţa lui. *Ianuar* este un cântec matein [...]. În *Oda închiderii* întâlnim aceeaşi poezie de crepuscul în care poetul va face mare carieră [...]

Eugen BARBU

Cea mai spirituală şi cea mai înşelătoare dintre artele poetice scrise de Gheorghe Tomozei o găsim în *Gloria ierbii* şi se intitulează *În faţa cuvintelor* [...].

Se remarcă îndată atitudinea anticalofilă: descoperirea cuvântului umil şi democratizarea vocabularului poetic. Pâlnia nu poate fi fără legătură cu Urmuz şi cu ideea hazardului calculat. Dacă programul acesta nu este pe de-a-ntregul respectat în *Gloria ierbii*, este, în orice caz, mai mult decât în oricare altă carte a poetului, aşa cum voi arăta mai departe, cea dintâi (şi în ordine cronologică) însuşire a poeziei lui Gheorghe Tomozei fiind calofilia. Versurile lui au avut de la început (şi încă într-o epocă în care nu se punea nici un preţ pe aşa ceva) o expresie îngrijită, cu o mică notă de pedantism chiar. Poetului i-a plăcut să le "lucreze", cum se spune, căutând cuvântul rar (vechi, exotic, cărturăresc) sau întorsătura frumoasă de frază, pipăind încheietura delicată a câte unuia, scobind rit-

murile cu dalta, ciocănind rimele sau trecând sunetele (cling-cling!) prin mai multe site, ca un ales în această privinţă, Arghezi, de la care a învăţat să strângă fierul cald al vorbelor în cleşte. Calofilia a făcut totdeauna casă bună la el cu virtuozitatea artizanului.

În *Pasărea albastră* atmosfera este sentimentală, "poetică", încă plină de toposurile unei anumite lirici tradiţionale, de la un eminescianism difuz [...] la pillatismul majorităţii pastelurilor. De altfel, pe lângă alte reminiscenţe, acelea din Ion Pillat mi se par mai relevante, dată fiind structura evocatoare şi nostalgică a poeziei lui Gheorghe Tomozei.[...] Arghezi şi Pillat vor continua să fie patronii spirituali ai liricii lui Gheorghe Tomozei şi în culegerile următoare. Precocitatea poetului — , care la 20 de ani scrie bine, "curat", în deosebire de majoritatea confraţilor de la mijlocul deceniului 6, putând fi bănuit, dacă ne luăm după standardele vremii, de intimism şi de alte asemenea păcate capitale —, ne înfăţişează şi un anumit paradox: o evoluţie lentă, ca o amânare a fixării personalităţii adevărate. Cam tot ce a publicat Gheorghe Tomozei în primul său deceniu de activitate (*Steaua polară, Lacul codrilor, albastru, Vârsta sărutului, Fântâna culorilor, Nopţi de echinox* şi *Cântece de toamnă*) bate pasul pe loc, în jurul aceloraşi teme şi expresii. Atrage atenţia, înainte de orice, suavitatea materiilor. Poeziile sunt pline de zăpezi, stele, luceferi, de lumină, flăcări şi flori. E şi o evaziune necesară, în această predilecţie, din locurile comune ale poeziei epocii, dar, fireşte, şi un dat sufletesc. Imaginaţia delicată a poetului este (şi va rămâne) foarte disponibilă pentru subiectele cele mai variate). Există în Gheorghe Tomozei şi un poet al ocaziilor lirice, reporter sentimental şi călător care îşi trece cu acurateţe impresiile pe carnet. Natura e stilizată, fără senzualitate, zugrăvită în tonuri stinse şi în culori palide. Ca şi Labiş, el evocă pe Sadoveanu şi în general nu pierde nici un prilej de a-şi transforma în versuri întâmplările cotidiene. "Evazionismul" e, prin urmare, relativ, palpabil mai puţin în tematică decât într-o anumită expresivitate curăţată de impurităţi, de zgura imediatului. Dar tot acum, în câte un ciclu, începe să se vadă meşteşugarul. *Sonetul-psalm* din *Poeziile* din 1965 [...] este în această privinţă opera unui bijutier.[...] Multe fineţuri lingvistice sunt în *Logodnă* [...]. În aceeaşi ordine de lucruri, *Iarna Bucureştilor* reprezintă începutul unei

linii de inspiraţie pe care o vom reîntâlni în culegerile maruritâţii: virtuozitatea constă aici în prelucrarea unui material istoric, în pitorescul stampei de epocă, în arhaizarea intenţionată a limbii. [...] De la Eminescu (*Cugetările sărmanului Dionis*) la Leonid Dimov, trecând prin D. Teodor şi Mateiu Caragiale, linia aceasta străbate multe provincii ale poeziei noastre.

Cu *Patruzeci şi şase poezii de dragoste* din 1967 încep cărţile maturităţii poetului, dintre care cele mai bune vor fi *Suav anapoda, Misterul clepsidrei, Gloria ierbii, Ierbar de nervi* şi *Amintiri despre mine*. Personalitatea poetului apare acum deplin constituită şi dacă mai simţim nevoia să pomenim, lângă acela al lui Gheorghe Tomozei, nume ale altor poeţi, aceasta nu are a face cu influenţa, ci cu afinitatea sau, câteodată, cu pastişa conştientă, căci poetul nu se dă în lături nici de la jocul literar [...]. Un sector important al universului său liric este de pildă domesticitatea, atmosfera familială şi gospodărească. El iese la iveală în numeroase poezii din culegerile menţionate. Este aici o întreagă tradiţie a poeziei noastre şi anume aceea a evocării, cu senzualitate ori cu duioşie, a unei domesticităţi transfigurate, de la poezia legumelor lui Pillat şi Voronca la aceea plină de subtilităţi gastronomice a lui Emil Brumaru (pe care Tomozei îl prevesteşte), fără a ocoli farmecul lucrurilor desuete, muzeistice, pe care le-au reînviat atâţia, de la I. M. Raşcu la Petre Stoica.[...] Sentimentalistul este, din ce în ce mai des, ironic. Observăm uşor cum poetul se detaşează de propriile emoţii, intrând în nişte roluri, speculând un mod de a vedea lucrurile. El descrie spaţiul casnic, dar ca pe unul exotic, iar meşteşugarul îşi îngăduie să viseze cu ochii deschişi; caligraful e nu o dată abundent prolix. Artificialitatea evidentă a unor metafore e mereu înfrăgezită, după o reţetă personală [...]. Ironia colorează sentimentul securităţii casnice [...] sau îl converteşte erotic [...].

Virtuozităţi muzicale şi plastice, vignete lirice, răsucirea delicată a gâtului frazei [...], căutarea cuvântului sau a expresiei rare, acestea şi altele compun ceea ce am socotit din capul locului a fi însuşirea principală a lui Gheorghe Tomozei şi anume calofilia. Ea este de obicei invers proporţională cu spontaneitatea emoţională: nu numai o formă de discreţie, dar şi una de cultură. Autorul *Ierbarului de nervi* intră în categoria poeţilor care se dedau jocurilor şi ceremoniilor, înşelăciunii

inocente şi curtenitoare, complicităţii cu cititorul, numai şi numai spre a nu fi siliţi să se dezvăluie cu adevărat. Biografică, în fond, ca orice poezie, aceea a lui Gheorghe Tomozei nu pune eul în centru şi nu stăruie pe confesiune. E un lirism în travești, rod al unei mistificări ce pare naturală, deşi a fost studiată dinainte în culise. Poetul însuşi se recomandă drept un arhivar de fluturi; el se înhamă la atelajele zăpezii; este un rege care, la masă, şterge de pe lista de bucate numele poeţilor; a inventat maşina de furat cai. Astfel de transformări nu sunt gratuite, ci menite a întreţine acelaşi regim de disimulaţie, de teatru cu un singur personaj. Himerismul acesta graţios ţine de esenţa poeziei lui Gheorghe Tomozei, ca şi meşteşugul versurilor la care m-am mai referit, dar care, în volumele din urmă, a devenit un rafinament material şi formal, după care îl recunoaştem imediat pe poet. Mi-l reprezint pe Gheorghe Tomozei ca pe un smălţuitor de oale, într-un atelier modern care însă reconstituie piesă cu piesă unul străvechi. Instrumentele lui de lucru sunt noi şi eficiente, dar imită la perfecţie forma unor arhaice scule ieşite din uz. Fiecare poet are un asemenea loc privilegiat, care poate fi un laborator de alchimist, plin de cuptoare sau de flacoane fumegânde, o bucătărie cu crătiţi şi mirodenii, o tribună sau o chilie de mănăstire mirosind a ceară. Gheorghe Tomozei este un artist de atelier, înconjurat de casete ordonate de litere preţioase, ca un zeţar al fanteziei, de dulăpioare de lemn, cu minuscule uşi incrustate, de policioare, de roţi dinţate (cu mai multe feluri de dinţi), de vârtelinţe, de farfurii şi de vase înflorate — totul miniatural şi fascinant, însă nu neapărat misterios. În atelierul lui nu fumegă esenţe vrăjitoreşti şi medievalitatea e trucată. Meşterul nu inventează, ci face. Poezia lui e operă de mână, de abilitate; de ingenuu, nu de magie neagră. Arta poetului, în care la început se vedeau reminiscenţele, a atins acuma nivelul pastişei moderne şi conştiente. În minunate piese de virtuozitate, poetul pare să copieze tablouri celebre. Doar meşterii iubiţi au rămas, aceiaşi: Pillat [...] şi Arghezi [...].

La rafinamentul de azi, poetul a ajuns după o evoluţie relativ lentă. Germenii artei lui din *Ierbar de nervi* sau din *Amintiri despre mine* se găseau în primele versuri. Semnificativ e chiar faptul de a vorbi despre o evoluţie. Împreună cu Florin Mugur, Gheorghe Tomozei este printre puţinii

poeţi ai generaţiei lui care a avut o evoluţie. De obicei se întâmplă ca prima carte să dea măsura poeţilor noştri, următoarele coborând valoric. În câteva cazuri, cum este al lui Gheorghe Tomozei, lucrurile se petrec pe dos. Ceea ce a câştigat poetul este de ordinul preciziei şi acurateţii. Verbozitatea a dispărut. Poemele într-un vers — încercate în *Pasărea albastră* — arată cel mai bine evoluţia. Ele sunt acum un fel de inscripţii lapidare, poeme-definiţie, ca nişte lespezi imponderabile. Catrenul, şi el exersat cu virtuozitate, seamănă cu o epură a lirismului. Unele dintre aceste compoziţii sunt splendide [...]. Dar arta lui Gheorghe Tomozei nu este expresivă doar pe spaţii mici. În *Foc* ea exploatează ingenios simetria [...]. O fabulă lirică, foarte fin desenată, este *Desen attic*.[...] Poetul şi-a constituit o subtilă artă persană, care ne trimite foarte departe, într-o tradiţie de miracole tehnice şi de magii literare, din care nu lipseşte mireasma străvechiului Orient. [...] De altfel, catrenele lui Gheorghe Tomozei au învăţat pe de rost lecţia aceloraşi roba'i persane, ale unor Rudaki sau Marvazi. Dar poetul caligrafiază nu numai elogiul (adresat frumuseţii feminine), ci şi blestemul, nu numai cântecul de dragoste, ci şi batjocura.[...] *Tratatul despre fluturi* (din culegerea *Amintiri despre mine*) are aceeaşi graţie persană. [...]

Gheorghe Tomozei este, mai ales, acest extraordinar poet de miniaturi lirice, profunde şi graţioase în fineţea liniilor lor, ca nişte ceşti de porţelan, pline de o orientală fantezie şi în care irizează albastre, friabile, delicate nervщri.

Nicolae MANOLESCU